

Theodore Brentano, az első amerikai követ Magyarországon, 1922–1927¹

*Theodore Brentano,
the First American Ambassador in Hungary, 1922–1927*

Peterecz Zoltán

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.1.10

Összefoglaló: A magyar–amerikai kapcsolatok tüzetes vizsgálat alá kerültek az elmúlt évtizedekben, de még mindig vannak feltárandó részletek. Idén száz éve annak, hogy az első amerikai követ, Theodore Brentano hazánkba érkezett, amely mérföldkönek számított a két ország kapcsolataiban. Brentano, annak ellenére, hogy öt éviig szolgált Budapesten, szinte teljesen eltűnt a történelmi emlékezetből. A tanulmány ezt a hiányt szeretné pótolni azzal, hogy megvizsgálja a követ szolgálati ideje alatt történt jelentősebb kétoldalú eseményeket. Ez azért is indokolt, mert akkoriban viszonylag aktívabb kapcsolatot ápolt a két ország, mint előtte vagy utána. Az elsődleges és másodlagos források felhasználásával készült tanulmány a két világháború közötti amerikai–magyar viszonyoknak egy kevésbé feltárt epizódját szeretné ismertebbé tenni a hazai olvasók előtt.

Kulcsszavak: Theodore Brentano, magyar–amerikai kapcsolatok, Népszövetség, 1920-as évek

Abstract: *Despite the renewed interest in the history of American–Hungarian relations in the past thirty years, there are still many uncovered or poorly commented episodes and persons concerning this academic territory. This article sheds some light on one such character and period. It was 1922 when the United States and Hungary exchanged ministers for the first time, thus a long line of American ones began to come and reside in Hungary. The very first of them was Theodore Brentano who served five years in Budapest (1922–1927), but who seems to have disappeared from historical memory in both countries. Since 2022*

¹ A tanulmány a szerző 2021-ben angolul is elkészített írásának (Peterecz, 2021) magyar nyelvű változata.

marks the one hundredth anniversary of such an important diplomatic event, the article will introduce Brentano's work in Hungary. His years were a time of relatively active relations between Washington and Budapest. Using primary and secondary sources alike, the article will provide a sorely missed episode and rekindle interest in what took place a century ago.

Keywords: *Theodore Brentano, American–Hungarian relations, League of Nations, 1920s*

Bevezető

A magyar–amerikai kapcsolatok igen hosszú időre nyúlnak vissza. A két nemzet között már az Amerikai Egyesült Államok 1776-os megszületésétől kezdve megvolt az összeköttetés, de csak informális és közvetett formában, mivel akkor a független, szuverén Magyarország nem létezett. A reláció leginkább a magyarok kivándorlásában volt tetten érhető, akik közül sokan szereztek maguknak elismerést az Újvilágban: elég csak Kováts Mihály, Asbóth Sándor vagy Haraszthy Ágoston nevét megemlíteni az első 150 évből. Sokféle számítás létezik, de biztonsággal állítható, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia területéről az első világháború kezdetéig – az európaiaknak az USA-ba irányult nagymértékű kivándorlása végéig – közel kétmillió ember távozott; ugyanakkor fontos szempont, hogy a jelentős részük nem magyar etnikumú polgár, hanem szlovák, román vagy egyéb kisebbségekhez tartozó személy volt.² A magyarok zöme – a világ más népeivel hasonlóan – csodálattal tekintett Amerikára, noha a legtöbb információ a különböző magyar utazási irodalomból származott, amelyek nem feltétlenül elfogulatlan beszámolók voltak a tengerentúlról (Glant, 2013).

Az 1867-es kiegyezés és 1918 ősze között Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchián belül sok szempontból alárendelt fél volt, és ez igaz a korabeli külpolitikára is, így nem alakíthatott ki saját diplomáciai kapcsolatot Washingtonnal. Amikor az első világháború végén Magyarország ismét teljesen független állam lett, a számos kihívás

2 Részletesebben erről lásd: Puskás, 1982; Frank, 2018.

(forradalmak, román megszállás, kormányváltások, a párizsi békekonferencia és a trianoni békediktátum) közepette és részben azok miatt megpróbált mielőbb hivatalos kétoldalú diplomáciai kapcsolatot létesíteni az Egyesült Államokkal.

Az egyik fő oka erre az 1920-ban kényszerűen aláírt trianoni békeszerződés volt. A magyar politikai vezetés ugyanis azt remélte, hogy az USA gazdasági ereje, hatalmas presztízse és – az általánosan feltételezett – pártatlansága talán védelmet nyújthat a Magyarország iránt ellenséges államokkal szemben, különösen a – nem sokkal később megalakult – kisantant kapcsán, és segíthet a háború utáni siralmas pénzügyi-gazdasági helyzetből megtalálni a kiutat. Amikor 1921 áprilisában Bethlen István lett a miniszterelnök (a pozíciót ezt követően 10 éven át töltötte be), megkezdődött az ország politikai konszolidációja, amelynek során a gazdasági és a pénzügyi rehabilitáció is egyre inkább előtérbe került. A megvalósításához az Egyesült Államok remélt támogatása és esetleges konkrét segítsége kritikus jelentőségű volt Budapest számára. Mindezek érdekében a magyar fél szorgalmazta a hivatalos kétoldalú kapcsolatok mielőbbi felvételét – és ez egybevágott az amerikai szándékkal is.

A két ország ellentétes oldalon vett részt az első világháborúban, ezért a kapcsolatokat először normalizálni kellett ahhoz, hogy a diplomáciai elismerés is megtörténhessen. Ezt a folyamatot nagyrészt Ulysses Grant-Smith vezényelte le, aki korábban Bécsben teljesített szolgálatot, és mivel rendelkezett némi helyismerettel, Washington őt bízta meg, hogy előkészítse a terepet a különbéke aláírásához. Erre azért volt szükség, mert az Egyesült Államok belpolitikai okok miatt nem írta alá a Párizsban rendezett konferencián született békeszerződések, így a trianont sem. A formális diplomáciai kapcsolatok hiányában Grant-Smith sem mint hivatalos megbízott végezte a tevékenységét, de gyakorlatilag ezt a funkciót töltötte be. Az elsődleges feladata az volt, hogy segítse elő, hogy Magyarországon minél stabilabb politikai rendszer és kormány alakuljon, illetve a leendő különbéke szövegét az amerikai kívánságoknak megfelelően alakítsák ki.

Azt, hogy Magyarország nem különösebben volt fontos Washington számára, jól jelzi az a tény, hogy Grant-Smith a magyar tárgyalófél tudomására hozta, hogy az amerikai kormány csak abban az esetben hajlandó komolyan venni a különbéke lehetőségét, ha a szerződés az amerikaiak által a németekkel kötöttnek a szövegét követi (National Archives and Records Administration, 1921a). Az amerikai kormányzat gyakorlatilag megzsarolta a magyarokat. Természetesen szép diplomáciai szövegbe rejtve, de tudtukra adta, hogy a Németország által elfogadott feltételek jelentik az alapvető kritériumokat a kétoldalú kapcsolatok újbóli felvételéhez és normalizálásához (NARA, 1921b; NARA, 1921c). Ez egyébként nem történt másként az amerikai–osztrák különbéke esetében sem (NARA, 1921d; NARA, 1921e; NARA, 1921f; NARA, 1921g; NARA, 1921h). Magyarországnak nem volt igazán más választási lehetősége, minthogy fenntartások nélkül elfogadja a felajánlott szöveget. Az amerikai kongresszus 1921. október 18-án, a magyar nemzetgyűlés pedig – harmadszori olvasatra – december 13-án fogadta el az okmányt. Ez volt az 1921. évi XLVIII. törvénycikkely. A ratifikációról szóló okiratokat december 17-én cserélték ki a felek, s azzal a békeszerződés életbe lépett (Fuller, 1936, 258–259. o.; *Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés nyomtatványai. Napló*, 1921a, 337–338. o.; *Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés nyomtatványai. Napló*, 1921b, 34–40. o.).

Noha Grant-Smith szeretett volna az első, Magyarországra kinevezett követ lenni, a diplomáciai kapcsolatok felvétele után a dolgok máshogy alakultak. A Washingtonból kapott feladatot sikeresen elvégezte ugyan, és már a helyismerete is jelentősnek volt mondható, az 1920-as választások győztese, a Republikánus Párt inkább a saját emberét akarta ideküldeni (Glant, 2012).³ Így került Theodore Brentano első amerikai követként Magyarországra. Míg megérkezett Budapestre (1922 májusában), a követi teendőket Eugene C. Shoecraft ügyvivő látta el. Az első Washingtonba akkreditált magyar követ Széchenyi László lett, aki már 1922 januárjában elfoglalta az állomáshelyét, és 11 éves ott-tartózkodása alatt nagy megbecsülést vívott ki magának.

3 Grant-Smitht nem sokkal később albániai követnek nevezték ki, majd három évvel később Uruguayba küldték, szintén követi rangban.

Brentano rövid életrajza

Theodore Brentano a Michigan állambeli Kalamazoo-ban született 1854-ben. Az általános iskola elvégzése után hosszabb időt töltött Európában, és a középiskolai tanulmányai nagy részét Svájcban és Németországban folytatta. Miután hazatért az Egyesült Államokba, beiratkozott egy fővárosi jogi egyetemre, majd egész sikeres ügyvéd vált belőle Chicagóban. 1890-ben a helyi legfelsőbb bíróság testületébe jelölték, és az illinois-i Cook megye főbírája lett, amely tisztséget egészen 1921-ig töltötte be.⁴ Hivatali ideje alatt sokat tett azért, hogy a Michigan-tó parti sávjában Chicago, illetve Illinois közhasznú célokra területeket szerezzen, s ez jelentős mértékben hozzájárult a növekvő metropolisz tóparti arculatának a kialakulásához és fejlődéséhez (*The New York Times*, 1940, 17. o.).

Brentano is részt vett az egykori chicagói polgármester, Carter Henry Harrison Sr. 1893. októberi meggyilkolása után az ország nyilvánossága előtt lefolytatott tárgyaláson (Morton, 2003). A fennmaradt bizonyítékok szerint Brentano akkoriban némileg ellentmondásos személyiség volt, és látszólag túl közel került a republikánusok helyi politikai gépezetéhez. Bár az okokra és az elkövetőre soha nem derült fény, a tevékenysége miatt Brentano és családja ellen merényletet kíséreltek meg 1894-ben (*The New York Times*, 1894, 1. o.).

Egy másik alkalommal Herrlee Glessner Creel, aki akkoriban rendőrségi újságíróként tevékenykedett, a prostitúcióról írt tényfeltáró könyvében említette meg – nem túl kedvező színben – a bírót. Cook megye legfelsőbb bíróságának tagjaként ugyanis Brentano titokban összeadta Fred A. Busset, a chicagói polgármestert (1907–1911) egy afroamerikai nővel. Ez abban az időben igen érzékeny társadalmi kérdés volt. Később a jelentősebb republikánusok, akik közé akkor már Brentano is tartozott, megpróbálták eltussolni az ügyet, és az erőfeszítéseiket siker koronázta (Creel, 1911, 19–22. o.).

4 Brentano életrajzához lásd: *Judiciary Candidates. Sketches*, 1903. 6. o.; *The New York Times*, 1940.

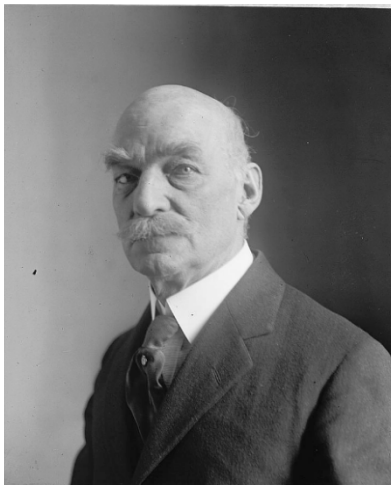

A bírói hivatás gyakorlása mellett másra is maradt Brentanónak energiája. 1899-től az 1921-es visszavonulásáig a német nyelvű republikánus újság, az *Illinois Staats-Zeitung* pénztárosa volt. (A lapnak a polgárháború évei alatt Brentano apja volt a tulajdonosa és a főszerkesztője [*Fourth Estate: A Weekly Newspaper for Publishers, Advertisers, Advertising Agents and Allied Interests*, 1899; *The Chicago Tribune*, 1876].)

Összességében Brentanóra megbízható republikánusként tekintettek, így egyéb, a jog területén kívül eső feladatokra is alkalmasnak gondolták. Ez is közrejátszott abban, hogy miután felhagyott a bírói pályával, a Warren G. Harding vezette kormányzat őt bízta meg, hogy amerikai követ legyen Magyarországon. A német nyelvtudása szintén előnyt jelentett, hiszen a magyar politikai elit idegen nyelvként első sorban azt beszélte. Ötéves itteni szolgálata után megmaradt hithű republikánusnak, de öreg kora miatt visszavonultan élt. Chicagóban halt meg, 1940-ben.

1. fénykép⁵

Theodore Brentano, az első amerikai követ Magyarországon

⁵ Forrás: *Library of Congress*, 1922a.

Amerikai nézőpontból Magyarország nem volt fontos diplomáciai helyszín. Az egymást követő kormányzatok természetesen kiemelten foglalkoztak a háború utáni Európa politikai és gazdasági helyzetével, de Közép-Európa – Németország látványos kivételével – nem számított drámai jelentőségűnek. Magyarország pedig fehér folt volt az amerikaiak túlnyomó többsége számára, és a politikai elit részére is legfeljebb részletkérdést jelentett. Sem geopolitikai, sem pénzügyi érdekek nem motiválták a Fehér Házat, hogy alaposabban figyelemmel kísérje a térséget. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az amerikai külügyminisztérium ne követte volna árgus szemekkel az eseményeket – akár a szélesebb értelemben vett régióban, akár kifejezetten Magyarországon. Washington számára ugyanis a legfontosabb szempont a térség stabilitása volt. Emiatt a magyar politikai és gazdasági-pénzügyi helyzet többször is elérte az érdeklődésük küszöbét. 1923 után pedig bizonyos amerikai pénzügyi körök lehetőséget láttak az Európa számos országában – köztük Magyarországon is – megindított pénzügyi rekonstrukciókban. Ez ideiglenesen a térségre irányította a washingtoni politika figyelmét is.

Washingtonban 1924-ben fogadták el az Egyesült Államok diplomáciai szolgálatának a megreformálását célzó Rogers-törvényt, amely egyesítette az addig elkülönült konzuli és követi szolgálatot, és bevezette a diplomáciai szolgálaton belüli besorolást (meghatározott javadalmazással). Az új rendszerben a diplomaták háromévente rotációs alapon új állomáshelyre kerültek, hatvanöt éves korukban pedig nyugdíjba kellett vonulniuk. A törvény nyomán a Külügyi Szolgálati Iskolában 1925-ben megkezdődött a professzionális karrierdiplomaták központi képzése, felkészítése és előtérbe kerülése.⁶ Természetesen ez a törvény sem volt tökéletes, ráadásul a politikai kinevezetteknek a diplomáciában játszott szerepe továbbra is megmaradt. Azt is hozzá kell tenni, hogy az utóbbiak (akik jellemző módon valamilyen módon segítették az új elnököt a választási kampányában) számos esetben legalább olyan jól, ha nem jobban látták el a feladatukat, mint némelyik hivatásos diplomata.

6 A Rogers-törvényhez lásd: Heinrichs, 1966, 95–106., 115–117. o.; Schulzinger, 1975; Werking, 1977; Gelfand, 1988.

Theodore Brentanót azonban még a Rogers-törvény előtt nevezték ki Budapestre. A klasszikus politikai kinevezettek táborát erősítette. Komoly jogi karrierrel a háta mögött, mindvégig megbízható republikánusként és a német nyelv ismeretével teljesen megfelelő jelöltnek tűnt egy olyan posztra, amelyben várhatóan nem lesz szükség nagy energiabefektetésre, és esetleges komplikációk esetén is egyszerű megoldásokban lehet bízni. Az egyik forrás szerint a visszavonult bírót egy régi barátja, Spanyolország, Costa Rica és Salvador akkori konzulja, a jászberényi születésű Berthold Singer ajánlotta Harding elnöknek a posztra (*Egyenlőség*, 1922). Széchenyi László, aki 1922. januárban érkezett Washingtonba, úgy értesült, hogy Brentano „a magyarok nagyon jó barátja”, és állítólag az Amerikában élő magyarok „roppant mód örülnek, hogy Brentano bíró úr lesz a budapesti követ” (Magyar Országos Levéltár, 1922). Ez az információ valószínűleg leszivárgott a magyar sajtóba is: a megérkezésekor az egyik budapesti napilap úgy fogalmazott, hogy részben Brentano számos egyesült államokbeli magyar barátjának is köszönhető, hogy a követ hazánk irányába szimpátiát érez (*Pesti Napló*, 1922, 13. o.).

Brentano magyarországi tevékenysége

Mielőtt elindult volna Magyarországra, Brentano az Amerikai–Magyar Kereskedelmi Társaság által rendezett fogadás diszvendége volt, és óvatos szavakat használt az előtte álló diplomáciai feladattal kapcsolatosan. Erre szükség is volt, mert az előtte felszólalók rendre felemlítették Magyarország korábbi szenvedéseit, és a megváltozó körülményektől remélt fényes jövőjét ecsetelték – ezek a hangok egyértelműen a területi revízióra utaltak. Beszédében Brentano viszont az európai politikai ügyeket illető amerikai semlegességet, hazája békevágyát és a Magyarországgal a „függetlenségünk kikiáltása óta fennálló” jó viszonyt hangsúlyozta (*The New York Times*, 1922). Elhangzottak olyan mondatai is, amelyeket a jelen levő magyarok egy része – túlságosan optimista módon – egy esetleges revízióra történő utalásként értelmezett: „Az egész világ döntőbírót lát bennünk, és a

mi célunk mindig is az lesz, hogy a világbékét szolgáljuk. Maga a döntőbíráskodás valóban egy amerikai elv" (*The New York Times*, 1922).

Amióta véget ért a világháború, a magyarok nagy többsége Amerikára mint lehetséges megmentőre tekintett. Ez a térség szinte minden országára igaz volt ugyan, de Magyarország, amely vesztesként került ki a világhévesből, és a szigorú trianoni békeszerződés a leginkább sújtotta, talán másoknál is jobban bízott abban, hogy az Egyesült Államok valóban a világ jóindulatú békebírója lesz. Mégpedig annak ellenére, hogy Washington sem hivatalosan, sem informálisan nem tett egyetlen olyan lépést, nem adott ki olyan nyilatkozatot, amely csak távolról is a békeszerződés területi revíziójának a lehetőségére utalt volna. De mivel az USA nem tartozott a békediktátum aláírói közé, rengeteg magyarban élt az a téves remény és naiv meggyőződés, hogy Amerika majd segítő kezet nyújt abban, hogy Magyarország orvosolni tudja a rákényszerített és igazságtalannak tartott szerződésből eredő problémáit.

Mindezek tükrében könnyen érthető, hogy az első hivatalos amerikai követ Magyarországra érkezése mérföldkönek számított a két ország kapcsolataiban. A magyarok többsége számára azt jelentette, hogy az Egyesült Államok fontosnak tartja hazánkat, és érdekli annak jövője. A követ fő feladata azonban nyilván a saját kormánya érdekeinek a képviselete volt, s annak részét képezte az esetleges magyar kivándorlók ellenőrzése is. Ez mindenképpen fontos aspektus volt, ugyanis 1921-ben a kongresszus elfogadta az első kvótatörvényt, amely drasztikusan megkurtította a közép-, kelet- és dél-európai országokból beengedhetők számát.

A törvény az 1910-es népszámlálási adatok 3 százalékában maximalizálta a térségből érkező migránsok arányát. Magyarország esetében ez 1914-hez, az utolsó szabad bevándorlási évhez képest 96 százalékos csökkenést jelentett! De az amerikai közvélemény számára ez sem bizonyult elegendőnek, és három évvel később további szigorítások emelkedtek törvényerőre. Annak érdekében, hogy a nyugat- és észak-európaiakat hozzák előnybe, akiket jóval szívesebben láttak, mint a kontinens keleti és déli feléről származó tanulatlan, katolikus

tömegeket, a második kvótatörvényben tovább csökkentették az ország területére legálisan bejutók számát. Akkor már az 1890-es népszámlálási adatok 2 százalékában állapították meg a lehetséges keretszámot. Annak idején ugyanis még viszonylag kevesen érkeztek e nem jó szemmel nézett térségekből. Magyarországról 1924 után évente 473 fő bevándorlását engedélyezte a törvény.

Brentano az egyik sajtótermék szerint „rendkívül elegáns, érdekes jelenség” volt, akinek a „megjelenése tökéletesen fedi az európai diplomata személye köré fűződő illúziókat” (*Pesti Napló*, 1922, 13. o.). A követ szívesen vegyült a magyar társadalmi elit felsőbb rétegeivel és más országok Budapestre akkreditált diplomataival. Ettől függetlenül kínosan ügyelt arra, hogy kerüljön mindennemű politikai kérdést, hiszen tudta, az mennyire ingoványos területre vihetné. Nem meglepő, de Magyarország teljesen ismeretlen volt számára. Egy titkár szerint, aki korábban évekig Grant-Smith keze alatt dolgozott, Brentano a Magyarországra érkezése előtt még abban sem volt biztos, hogy IV. Károly a Habsburg-ház tagja volt-e.⁷ Ez az eset is jól mutatja, hogy Brentano, a legtöbb politikai kinevezetthez hasonlóan, egyáltalán nem volt tisztában a jövődöbéli állomáshelyén várható viszonyokkal, legyenek azok akár politikai, akár más természetűek.

Brentano 1922. májusi érkezésekor Magyarországot számos kritikus kérdés feszítette. A belföldi politika terén a számos kormányváltás után a kormányzó és a miniszterelnök, azaz Horthy Miklós és Bethlen István párosa csak látszólag tudott stabilitást elérni, a gazdasági-pénzügyi helyzet tekintetében pedig az ország szinte katasztrofális állapotba került. A pénzromlás hatalmas mértéket öltött, a termelékenység viszont alacsony szintre esett vissza. A külkapcsolatok különösen a környező országokkal való viszonyban mutatkoztak érzékenyeknek, hiszen a kisantant célja kifejezetten Magyarország sarokba szorítása volt. A három probléma egymással szoros összefüggésben jelentkezett: a politikai bizonytalanság nem segítette a termelői és a szolgáltató szektorok fejlődését, az ellenséges szomszédok pedig jelentősen hátráltatták a külkereskedelmet.

7 NARA, 1922a; szintén idézi: L. Nagy, 1990, 173. o.

Az amerikai külpolitikai gondolkodásban az idők során szilárd nézettel vált, hogy Washington szempontjából a legfontosabb érdek a többi ország politikai stabilitása. Ha ugyanis biztos mederben folynak a belügyek, akkor sokkal kisebb az esélye a felfordulásnak, míg egy komoly politikai változás kimenetelét sosem lehet előre megjósolni, így az akár hátráltathatja az amerikai érdekeket. Az Egyesült Államok jól emlékezett a mexikói, a kínai és az orosz forradalmakra – hogy az 1789-es francia forradalomról ne is beszéljünk. Kezdetben valamennyi reménnyel töltötte el az amerikaiakat, de aztán kivétel nélkül csalódás vette át a helyét. A tapasztalatokból ezért arra a következtetésre jutottak, hogy egy országgal stabil belpolitikai környezetben sokkal könnyebb a rövid és hosszú távú céljaikat elérni, mintha zűrzavartól kellene félniük. Ehhez szorosan kapcsolódott az a gondolat, hogy egy állam csak úgy lehet politikai szempontból biztos, ha a gazdasága és a pénzügyei legalább annyira rendben vannak, hogy a népesség túlnyomó része elégedett. Ugyanis ahol a nép számára egy bizonyos életszínvonal biztosított, ott csak mérsékelt lehetőség kínálkozik a társadalmi elégedetlenségre. A belpolitikai csatározások pedig ritkán biztosítanak nyugodt és produktív háterszínűt.

A külpolitikai dimenziót illetően pedig az volt az amerikai felfogás, hogy a jó és hatékony nemzetközi kapcsolatok elengedhetetlenek – legyen szó akár diplomáciáról, akár kereskedelemről. Az, hogy Magyarország néhány éves politikai zűrzavart tudhatott maga mögött, gazdaságilag és pénzügyileg megrokkant állapotba került, és ellenséges szándékú országok gyűrűje vette körül, az amerikai „radaron” is megjelent – noha ismét hangsúlyozni kell, hogy a tárgyalt időszakban csak mérsékelt amerikai érdekekről beszélhetünk Magyarország kapcsán. Mindenesetre az mindenki előtt világos volt, hogy a teljes közép-európai térség igen kiszámíthatatlan, és csakis a békés viszonyok teremthetik meg az amerikai célokat szolgáló szilárd politikai és kereskedelmi kereteket.

Miután 1922 szeptemberében Magyarországot is felvették a Népszövetség tagjai közé, az ország nemzetközi helyzete jelentősen stabilizálódott. Az új nemzetközi szervezethez való csatlakozással bizonyos fokú védelmet remélhetett az utódállamokban maradt közel

hárommillió fős magyar kisebbség számára.⁸ Természetesen ez nem jelentett automatikus és teljes körű védelmet, de a kisantant országai kénytelenek voltak nagyobb figyelmet fordítani rájuk, hogy a kellemetlen nemzetközi fejleményeket elkerüljék.

Az egyik legkritikusabb és azonnali orvoslást igénylő kérdés azonban Magyarország pénzügyi helyzete volt. Mivel ezt a témát már részletesen feltárta a szakirodalom, arra itt csak egy nagyon rövid összefoglaló erejéig térünk ki.⁹ A kormány látszólag képtelen volt kiutat találni, így végül – Ausztria példáját követve – a Népszövetséghez fordult, és a helyzet rendezéséhez onnan kért segítséget: Magyarország számára 250 millió aranykorona értékű nemzetközi hitel folyósításának a megszervezését. A kölcsön legnagyobb része Nagy-Britanniából érkezett, de az Egyesült Államok néhány magánbankja is az érintettek között volt. Az 1924–1926 közötti pénzügyi rekonstrukció két és fél éves programjának a felügyeletére Jeremiah Smith, Jr. személyében egy amerikai főbiztost neveztek ki, akinek a helyettese a honfitársa, Royall Tyler lett. A magyar pénzügyi rehabilitációs program remekül sikerült, és az 1920-as és 1930-as években folytatott hasonló népszövetségi programok mintaképévé vált. Brentano természetesen rendszeresen küldte haza a beszámolókat a projekt alakulásáról, de mivel abban az amerikaiak csak a magántőke szintjén voltak érdekeltek, Washington megelégedett a vázlatos információkkal, különösen azért, mert a vállalkozást szinte mindvégig siker koronázta.

Brentano nem akart a magyarországi figyelem középpontjába kerülni, és nem is kellett neki. Természetesen találkozott a diplomáciai testület tagjaival, és jól érezte magát a társadalom krémjének a rendezvényein, de egyébként szinte láthatatlan volt. Amikor – már kétéves budapesti tartózkodás után – az egyik magyar lapnak sikerült interjút készítenie vele, az újságíró úgy érezte, „zárkózottság, tartózkodás nyilvánul meg egész magatartásában” (*Az Est*, 1924a, 5. o.). Ennek ellenére a követ szívesen számolt be az országban szinte minden téren tapasztalt, folyamatos fejlődésről és a magyar szépművészeti

8 A szervezet és Budapest kapcsolatáról lásd: Peterecz, 2020.

9 A népszövetségi pénzügyi rekonstrukcióhoz lásd: League of Nations, 1926; Péteri, 2002; Peterecz, 2018, 95–321. o.

alkotások, különösen a hímzések iránti vonzódásáról (*Az Est*, 1924a). Egy másik alkalommal a színházat említette az itteni kedvenc időtöltéseként. Mivel azonban nem beszélt magyarul, elsősorban az Operaházat látogatta (*Színházi Élet*, 1926, 20. o.). A közepesen viselkedésű életmódjával kapcsolatosan azonban érdemes megemlíteni a Népszövetség kötelékében még akkor is itt szolgáló Royall Tyler megjegyzését, aki a követ 1927-es távozásakor így írt: a magyaroknak „hiányozni fognak a jó öreg Brentanóék és a vasárnapi koktélpártijaik” (*Dumbarton Oaks*, 1927).

Amikor a követ nem tudta elkerülni, hogy nyilvánosan szerepeljen, a szokásos és biztonságot jelentő nyilatkozatokhoz folyamodott. Ilyen esemény volt például az évenként megtartott július 4-i megemlékezés a Városligetben, George Washington szobránál, és azon természetesen az amerikai követség képviselőjében neki is meg kellett jelennie. (A hazánkba akkreditált amerikai követek nem igazán nagy lelkesedéssel tettek eleget az ezekre a rendezvényekre szóló meghívásnak, mert attól tartottak, hogy ott revíziós propagandaszövegek is elhangzanak, amivel politikailag kellemetlen helyzetbe hoznák őket a vendéglátóik.)

Az 1926-os, tehát a 150. évforduló a sikeres népszövetségi pénzügyi program lezárása utáni napokra esett, így Brentanónak muszáj volt személyesen is megjelennie, és a követség szinte minden alkalmazottja elkísérte. A korabeli újság beszámolója szerint

„zászlódíszbe vonták a Washington-szobor talapzatát és a körülötte levő teret. Székesfővárosi hajdúk álltak a szobor körül amerikai és magyar zászlókkal, és a katonazenekar a magyar és az amerikai himnuszot játszotta, amikor bevonultak a meghívott előkelőségek. Eljött Theodore Brentano amerikai követ, a követség összes tagjaival, megjelent József Ferenc főherceg a feleségével, Vass József helyettes miniszterelnök, gróf Apponyi Albert, Sipőcz Jenő polgármester, Huszár Károly, a nemzetgyűlés alelnöke, ezenkívül a budapesti amerikai kolónia csaknem teljes számban, valamint nagy sereg amerikai magyar is.” (*Az Est*, 1926, 7. o.)

A szokásos főszónok Apponyi Albert volt, aki az amerikai szabadságeszményt, haladást és a magyarok iránti jóindulatot emelte ki az ünnepi beszédében (*Az Est*, 1926). Brentano pedig a két ország között fennálló, tradicionális jó viszonyt emelte ki, valamint azt a támogatást, amit az Egyesült Államok nyújtott Magyarországnak: megemlítette például a hadifoglyok hazaszállításában nyújtott segítséget, a háború utáni segélyszállítmányokat, illetve – a Smith révén – az ország pénzügyi rekonstrukciójában játszott szerepet (*Az Est*, 1926; *Nemzeti Újság*, 1926, 3. o.). Ez az alkalom arra is lehetőséget adott, hogy a kölcsönös elismerés és köszöntés a legmagasabb szinten is megtörténjen. Horthy Miklós kormányzó a Calvin Coolidge elnöknek írt levelében megköszönte az Egyesült Államoknak a háború után hazánkban és annak javára végzett emberbaráti tevékenységét, Bethlen István miniszterelnök pedig a pénzügyi rekonstrukcióban való amerikai részvételt és az ottani Vöröskereszt munkáját emelte ki (MOL, 1926a; MOL, 1926b).¹⁰ Brentano Bethlenen keresztül köszönte meg hivatalos formában a szívélyes köszöntést, amit a Magyar Nemzetgyűlés küldött az évforduló alkalmából (MOL, 1926c). Ezek természetesen csupán formális aktusok voltak, kevés gyakorlati jelentőséggel bírtak, de Magyarországon mindig felülértékelték és a valóságosnál nagyobb horderejűnek tekintették, ha amerikaiak a jó szándékukat fejezték ki az országgal kapcsolatban.

Brentano a budapesti szolgálati ideje alatt egyszer politikai támasz célpontjává vált – az eset az Egyesült Államokban történt ugyan, de a hír Magyarországra is eljutott. Robert M. La Follette, Sr., a korábbi progresszív republikánus szenátor az 1924-es elnökválasztási kampányt egy harmadik párt színeiben kezdte meg. Néhány nappal a novemberi választás előtt pedig megjelentetett egy rövid írást a *The New York Times*-ban, amelyben azt vetette fel, hogy Alanson B. Houghton (hazája németországi nagykövete) és Brentano etikátlannal járt el, amikor adófizetői pénzen aktívan részt vettek a kampányban, ezért a szenátus elé kellene idézni őket. La Follette szerint ez volt az

¹⁰ Ez egyébként bevett szokás lett magyar oldalról, különösen Horthy részéről, míg az amerikai fél augusztus 20. alkalmából küldött üdvözlő táviratot.

első eset, hogy diplomáciai szolgálatot teljesítő személyek belpolitikai küzdelmekben vettek részt: országszerte kortesbeszédet tartottak Coolidge mellett (*The New York Times*, 1924). Az ügy elült, és Coolidge fölényes győzelmet aratott.¹¹

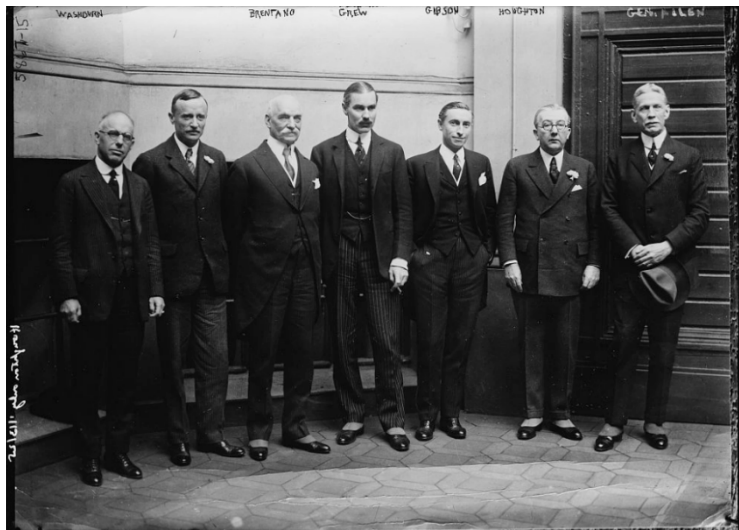
Az amerikai választást követően egy magyar napilap is írt az esetről, de előtte a követségnél is tudakolódzott. Ott azt a választ kapta, hogy ez a viselkedés bevett gyakorlat politikai kinevezettek kapcsán, és Brentano elsődlegesen az üzleti ügyei intézése miatt utazott haza, és csak decemberben tér vissza (*Az Est*, 1924b, 2. o.). Később az a híresztelés is felröppent az amerikai sajtóban, hogy az új elnök beiktatásával Brentano beadta a lemondását (*The New York Times*, 1925).¹² Ez könnyen elképzelhető, hiszen ma is bevett szokás, hogy amennyiben új elnököt szavaz meg az ország, a politikai kinevezettek felajánlják a lemondásukat, hogy a frissen megválasztott vezető a saját embereit tehesse a különböző posztokra, amennyiben erre igényt tart. Coolidge esetében a körülmények nem a szokványosak voltak, mert ő Harding halálával már 1923 augusztusában elnök lett, de a tradíció azt követelte, hogy miután saját jogon is bekerült a Fehér Házba, az elődje emberei tegyék meg a szokásos gesztust. A lap valószínűleg jól értesült volt az ügyben, mert azt is megírták, hogy Brentano utódjaként leginkább Joshua Butler Wright nevét lehetett hallani, aki valóban a következő amerikai követ lett Budapesten, de csak 1927 tavaszán, mert Coolidge akkor még megtartotta Brentanót a pozíciójában.

11 Calvin Coolidge a szavazatok 54 százalékát kapta, az 531 elektori szavazatból pedig 382-t. La Follette koalíciós pártja is nagyon szép eredményt ért el (16,6%), azonban csupán egyetlen elektori voksot sikerült begyűjtenie. A demokraták a választók 28,8 százalékát tudták maguk mellé állítani (elsősorban a déli államokban élők), és 136 elektori szavazatot szereztek.

12 Az Egyesült Államokban a választás és az új elnök beiktatása között hosszú idő telik el. 1933-ig ez a novemberi választást követő március 4-ig tartott. 1937 óta január 20-án iktalják be az elnököket.

2. fénykép¹³ Brentano és Houghton más diplomatákkal, Brentano budapesti szolgálata idején

A Budapestről küldött követi havi jelentések alapos részletességgel tájékoztatták az amerikai külügyminisztériumot a Magyarországot érintő legfontosabb kérdésekről és eseményekről. A magyar bel- és külpolitika gyakorlatilag minden említésre méltó szegmenséről beszámoltak. A belpolitikai ügyek közül a választások, a kormány összetétele és személyi változásai, a főbb politikai pártok megnyilvánulásai és a sajtócikkek adták a jelentések gerincét. Szinte minden alkalommal kitértek a királykérdésre is: ül-e király majd a magyar trónon – bár ez félig-meddig már külpolitikai téma volt. Ez a kérdés eléggé izgatta az amerikaiakat, akik a királyságban a történelem ártalmas maradványát látták, ugyanakkor romantikus európai vonásnak tekintették, így ez részben fontos, részben pedig szórakoztató ügyet jelentett a Magyarországon szolgáló amerikai diplomaták vagy átutazó megfigyelők számára. Ráadásul nálunk hivatalosan királyság volt, de üresen állt

¹³ Forrás: *Library of Congress* (é. n.)

a trón. Miután az utolsó magyar király, IV. Károly 1921-ben kétszer is kísérletet tett a trón visszaszerzésére, de próbálkozása sikertelen maradt, és nem sokkal később meghalt, a kérdés inkább elméleti maradt. Pedig az országban jelentős erőt képviseltek a legitimisták, akik jogos trónörökösként Habsburg Ottó herceget szerették volna a trónon látni. Brentano rendszeresen utalt „a magyar emberek monarchista törekvéseire” (NARA, 1924a). Magáról a királykérdésről a követ azt írta, „a legitimista mozgalom erős, és a megfelelő pillanatra vár, hogy Ottó »király« visszatérését elősegítse”, de a közeljövőben nem lesz arra esély, hogy Ottó a trónra lépjen, habár „Magyarországon a lakosság legalább fele az érzéseit és a vágyait tekintve legitimista” (NARA, 1925a).

Washingtonban amúgy valószínűleg megkönnyebbülést éreztek, amikor Brentano azt jelentette, hogy „a Bethlen-kormány, úgy tűnik, ma szilárdabb helyzetben van, mint valaha” (NARA, 1925b). Mint arról már szó volt e tanulmányban, az amerikai kormányok a stabilitást nagyra értékelték, különösen egy annyira képlékeny térségben, mint Kelet-Közép-Európa. Ennek fényében érthető, miért kedvelték a Horthy–Bethlen-kettőst. A számukra három legfontosabb kérdésben a magyar politikai vezetés konstruktív és visszafogott volt: az ország pénzügyi helyzete, a trianoni békeszerződés esetleges revíziójának ügye, valamint a királykérdés is az amerikaiak szája íze szerint alakult az 1920-as években.

De azért bőven adott okot a kritikára is a magyar kormány, és azok felemlítésére szép számmal akadt példa. Brentano például az amerikai követség és a magyar kormány közötti kapcsolatokra panaszkodott. Két alapvető problémát említett; az egyik a magyar ügyvivők inkompetenciája volt. Többször előfordult ugyanis, hogy a követség hivatalos kérdésére a válasz csigalassúsággal érkezett meg, mivel az alsóbb vagy a középszintű vezetők nem merték vállalni a közvetlen információátadás felelősségét, és mindig a felsőbb vezetéshez továbbították az amerikaiak tudakozódását. A másik gócpont az volt, hogy a követ úgy vélte, a magyar kormány alkalmanként megpróbálja kikerülni a trianoni, illetve az 1921-es amerikai–magyar békeszerződés egyes pontjait

(NARA, 1924b). Ezek mellett meg lehet említeni az 1925-ös választási törvényt is, amely gyakorlatilag Bethlen 1922-es rendeletét ismételte meg, és igenesak sértette a demokratikus elveket, számos embertől elvette a szavazás lehetőségét, s a titkos választás is csak részlegesen valósulhatott meg.¹⁴ Emiatt írta Brentano, hogy „a magyar kormány törvényhozó ága a működésében kiábrándító tevékenységről tett tanúbizonyságot”, és hiányzott a kormányfőből „az építő jellegű államférfiúi képesség” NARA (1925c). Továbbá a követi jelentések többször felemlítették a Magyarországon tapasztalható antiszemizmust is.

Brentano szoros figyelemmel kísérte a már említett pénzügyi rekonstrukció folyamatát. A bő kétéves program záró szakaszában egy igen kellemetlen incidens zavarta meg az amúgy csendes vizet, amelynek elsősorban diplomáciai kihatásai lettek – ez volt a frankhamisítási botrány. 1925. december 14-én Hollandiában letartóztattak egy Jankovich Arisztid nevű magyar katonatisztet, amikor hamis 1000 frankos bankjegyekkel akart fizetni. Az esetből kialakult bűnügyi és politikai dráma hónapokig uralta a magyar közvéleményt, és a nemzetközi sajtóban és diplomáciai körökben is komoly hangsúlyt kapott. Bizonyos mértékig még Bethlen is kompromittálódott, de Horthy és Apponyi, valamint Nagy-Britannia és Olaszország kiállt mellette.¹⁵ A francia külügyminisztériumban eleinte több tisztviselő is lehetőséget látott a botrányban arra, hogy azt magyar kormánykriszre használják fel, de a próbálkozásuk sikertelen lett, mert a Népszövetség márciusi közgyűlésén az esettel hivatalos szinten nem is foglalkoztak.

Amikor a pénzügyi rekonstrukciós program 1926 kora nyarán véget ért, a franciák és a kisantant országai még egyszer megpróbálták a hamisítási botrányt kiaknázni, és elérni, hogy a program – és azzal a szoros pénzügyi felügyelet – ne érjen véget. De – nagyrészt a britek ellenállásának köszönhetően – a Népszövetség úgy találta, hogy a magyar pénzügyek rendben vannak, ezért azt a döntést hozta,

14 A városokban zajlott csak titkos szavazás, vidéken azonban túlnyomórészt nyíltan történt. Így a választásra jogosultak több mint 80 százaléka csak az utóbbival élhetett (Romsics, 1990; Hollósi, 2015).

15 Az ügyről részletesebben lásd Romsics, 1983; Ablonczy, 2008.

hogy a program érjen véget az eredeti tervek szerint, azaz június 30-án.¹⁶ Végül (még a nyár folyamán) a magyar bíróság nem túl szigorú büntetést rótt ki az ügyben a főbb elkövetőkre. A hamisítási botrány fejleményeiről Brentano rendszeresen tájékoztatta az amerikai külügyminisztériumot, és elsősorban a kormány sajtóosztályát bírálta a hivatalos tájékoztatás jellege miatt, illetve kihangsúlyozta „a magyarok karakterének önelégültségét és gögjét” – e véleményét az utódjai is nagyban osztották (NARA, 1926a).

Természetesen a magyar külkapcsolatoknak szintén komoly figyelmet szentelt Brentano a jelentéseiben. Az egyik legnyilvánvalóbb és legfontosabb ilyen jellegű téma a területi revízióval kapcsolatos közhangulat volt. Közel egyévi itt-tartózkodás után a követ ezzel kapcsolatosan pozitív álláspontra helyezkedett. Noha egyetértett azzal a megállapítással, hogy minden egyes magyar hitt a revízióban, és kifejezetten akarta is azt, szerinte azonban az ország békés módon kereste a boldogulását (NARA, 1923a). Ez 1923-ban teljesen helytálló megállapításnak számított, hiszen akkoriban az ország semmilyen szempontból nem volt olyan helyzetben, hogy a revizionista szándékot érvényesíthette volna, hiszen még mindig a gazdaság és a pénzügyek helyreállítása kötötte le az energiáját, és éppen ezért próbált minél jobban integrálódni a háború utáni európai rendbe. Brentano szerint tehát Magyarország külpolitikája nem adott okot az aggodalomra.

Érdemes kiemelni az 1925. június 24-én, Washingtonban aláírt Barátsági, Kereskedelmi és Konzuli Szerződést (*Wolters Kluwer*, 1926), amely valamivel szorosabbra fűzte Magyarország kapcsolatait az Egyesült Államokkal. Erre azért volt szükség, mert a két ország békeszerződése nem szabályozta mindenre kiterjedően a kapcsolatukat. A megállapodás hazai indoklásában Walko Lajos külügy- és kereskedelemügyi miniszter kiemelte, hogy nem csupán a legnagyobb kölcsönös kedvezmény elvének lefektetése miatt fontos a szerződés, de ugyanilyen lényeges az „Amerikában felállított konzulátusaink si keres működése szempontjából” is, amelyek eddig a „ténykedésüket

16 A britek álláspontjáról az ügyben lásd: The National Archives, 1926a; The National Archives, 1926b. A Népszövetség Pénzügyi Bizottságának a jelentése, amelyben a frankhamisítással is foglalkoztak: League of Nations Archives, 1926.

nem alapíthatták semminemű szerződésben foglalt jogokra”, ám a szerződés életbelépése után ezek az irodák jobban és hatékonyabban el tudják látni a magyar emberek ottani érdekképviseletét.¹⁷

Közvetlenül a szerződés aláírása után Frank B. Kellogg külügyminiszter jelezte, hogy a szenátus bizonyos kiegészítéseket kíván a szerződéshez csatolni, amelyek a Magyarországról érkező bevándorlókat és a szerződés élettartamát fogják érinteni. A magyar fél természetesen kijelentette, hogy elfogadja a kiegészítéseket (Fuller, 1940, 354–357. o.).¹⁸ Tehát az 1921-es békeszerződéshez hasonlóan, az Egyesült Államok kormánya ismét egyoldalúan fenntartotta a későbbi változtatások jogát, mert a külügyminisztériumban jól tudták, hogy a kongresszus gyakran áll elő olyan szempontokkal, amelyeket nekik figyelembe kell venniük. A szenátus valóban fenntartásokkal állt elő a bevándorlás kapcsán. Bethlen viszont a szokásához híven, pragmatikus módon intézte a dolgokat, és sikerült a hazai ellenzéket is kordában tartania (NARA, 1926b). A végső szöveg ratifikációja végül csak 1926. szeptember 4-én történt meg, közel tizennégy hónappal a szerződés aláírása után (NARA, 1926c).

A követi szolgálata elején az amerikai külügyminisztérium többször is megdicsérte Brentanót a magyar politikai helyzetről adott jelentései miatt (NARA, 1923b; NARA, 1924c). Ez igen érdekes tény, különösen annak a fényében, amit William R. Castle, Jr., a külügyminisztérium nyugat-európai ügyeinek főnöke 1923 végén írt a Budapestről érkező követi jelentésekkel kapcsolatosan. Szerinte azok ugyanis összevisszaságok voltak – bár ezért nem Brentanót hibáztatta, „mert ő meglehetősen idős ember, akit egy számára teljesen szokatlan munkakörbe állítottak” (Herbert Hoover Presidential Library and Museum, 1923). Úgy találta, ezért leginkább az első titkár, Eugene Schoecraft, valamint a magyarországi követség és konzulátus közti együttműködés hiánya a felelős. A már említett Rogers-törvény következtében ez utóbbi helyzet sokat javult a következő évtől.

17 *Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés nyomtatványai. Napló* (1926). XVI. kötet, 139. o.

18 A nemzetgyűlés 1925. október 23-án fogadta el az egyezményt (*Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés nyomtatványai. Napló*, 1925, 167–168. o.).

Brentano a külügyminisztérium számára írt havi jelentéseiben, illetve az egyéb memorandumaiban és rövid beszámolóiban szigorúan a tényekre szorítkozott, amelyeket különböző forrásokból szedett össze a követség többi munkatársa. Ebben természetesen angolul jól tudó magyarok is segítettek, hiszen a nyelvi akadályt máshogy nem lehetett volna átlépni. A tényszerű jelentések küldése egyfelől a munkája professzionális végzésére utal, másfelől azonban a magánvéleménye szinte teljes elfedése miatt hiányérzetük lehetett az előljáróinak Washingtonban – akárcsak a vele foglalkozó történésznek is. Brentano elődje (Grant Smith) és utódai (mint Joshua Butler Wright vagy Nicholas Roosevelt) is rendszeresen fűszerezték a jelentéseiket a különböző magyar eseményeket vagy személyiségeket illető meglátásaikkal, ami lehetővé teszi, hogy róluk, illetve a magyarokkal kapcsolatos gondolkodásmódjukról többet megtudjunk. Mivel Brentano ritkán engedett meg magának ilyen magánvéleményt, noha nyilván ő is kialakította azt, ebből a szempontból a személye kissé homályos marad az utókor előtt.

Ám abból a néhány esetből, amikor mégiscsak leírta a véleményét, képet kaphatunk arról, hogy mit is gondolt Magyarországról és a magyarokról. Néhány hónappal a megérkezése után például igen szigorúan írt az itteni politikai viszonyokról. Kifejtette, hogy egy olyan országban, amely szörnyű gazdasági helyzetbe került, „a kölcsönös tolerancia és a politikai széleslátókörűség alapvető fontossággal bír. Ez az elsődleges adottság azonban látszólag teljesen hiányzik a jelenlegi kritikus időszakban” (NARA, 1922b). Annak a nézetének is hangot adott, hogy bár a magyar földbirtokosok „autokraták, önelégültek és rendkívül egoisták”, gazdasági szempontból nélkülözhetetlenek az ország számára, így az amerikai kormánynak még a demokratikus elvek megkerülése árán is segítenie kell ezt a társadalmi osztályt (NARA, 1922c). E két megnyilatkozásán kívül Brentano szinte sosem adta jelet annak, hogy a tényeken kívül bármivel is befolyásolni próbálná az amerikai külügyet a magyarokat érintő döntésekben.

Egy magánlevelében a magyarországi olcsó és bőséges alkohol-felhozatalról írt, és megemlítette azt is, hogy az itteni emberek nem tudtak napirendre térni afelett, hogy Amerikában alkoholtilalom volt

(Chicago History Museum Research Center, 1923).¹⁹ Noha olyan híresztelések jutottak el Washingtonba, miszerint Brentano gyakran volt ittas, és állítólag még a budapesti Operaház egyik táncosával is összeszűrte a levelet, Charles B. Curtis, aki annak idején közel másfél évig szolgált Budapesten, cáfolta e szóbeszédeket (Herbert Hoover Presidential Library and Museum, 1925a). Amikor 1925 őszén Brentano hosszabb időt töltött az Egyesült Államokban, Castle alaposan elbeszélgetett vele. A végén a szekció vezetője arra a megállapításra jutott, hogy habár a követ „nem rossz öregember”, „szörnyen ostoba”, és a budapesti munka nagy részét George A. Gordon követségi titkár végzi (Herbert Hoover Presidential Library and Museum, 1925b). 1926 őszén pedig így summázta a követről kialakult véleményét: „Attól tartok, nincs túl nagy szükségünk Brentano úrra” (Herbert Hoover Presidential Library and Museum, 1925c). Köztudott volt, hogy az 1926-os kongresszusi választások után Coolidge elnök friss vért kíván vinni a diplomáciai szolgálatba azokon az állomáshelyeken, amelyek szolgálata nem váltott ki meglepedést – ezek között volt Budapest is (Herbert Hoover Presidential Library and Museum, 1925d).

George A. Gordon a kétévnyi budapesti szolgálata után klinikai analízis alá vette a magyar ügyeket, így legalább van bizonyos rálátásunk arra, hogyan látta az amerikai professzionális diplomácia hazánk akkori állapotát. Mivel e gondolatok születése gyakorlatilag egybeesett Brentano távozásával, az is jól látszódik, mi érdekelte az amerikai külügyminisztériumot Magyarországgal kapcsolatosan. Gordon három fő területet emelt ki, amelyekről úgy érezte, valódi fontossággal bírnak Washington számára: az ország pénzügyi helyzetét, a trianoni békeszerződés megváltoztatására irányuló különböző erőfeszítéseket és a királykérdést. E témák mindig is előtérbe kerültek a követi jelentésekben. Gordon hitet tett amellett, hogy amíg a Bethlen-kormány van hatalmon, addig a rend és a visszafogottság lesz a fő jellemző a három kérdést illetően.

19 1919-ben a 18. alkotmánykiegészítés betiltotta az alkohol előállítását, árusítását és fogyasztását. A rendelkezés nélkülözötte a széles társadalmi támogatást, és megnőtt az illegális alkoholfogyasztás és a szervezett bűnözés. Ez volt az egyetlen olyan alkotmánykiegészítés, amelyet egy másikkal töröltek el (1933-ban).

Egy dologgal kapcsolatban azonban figyelmeztette Washingtont. Az amerikai tőke számára Magyarország akkor még mindig biztonságos befektetési területnek számított, és az előző években – részben a sikeres pénzügyi rekonstrukciónak köszönhetően – valóban kiemelkedő értékű befektetés érkezett a tengerentúlról. Gordon azonban úgy vélte, hogy amennyiben a legitimisták kerülnének Budapesten kormányra – amire persze nem sok esély mutatkozott –, az amerikai külügynek meg kellene tiltania mindenféle további kölcsön folyósítását Magyarország irányába. Ezt azzal indokolta, hogy a legitimisták – néhány látványos kivételtől eltekintve – „egészében véve nemcsak a szívük legmélyéig keletiek, de még mindig teljesen a középkorban és a feudalizmusban is élnek. Ebből kifolyólag habozás nélkül állíthatom, hogy a helybéli mágnások – akik természetesen leginkább legitimisták is – arrogánsak, önzők és nagymértékben szűk látókörűek” (NARA, 1927).²⁰ Ez egyébként meglehetősen általános vélemény volt a korszak amerikai megfigyelői körében.²¹

3. fénykép²²

Brentano, az idős konzervatív követ 1922-ben

20 Gordon 1930-ig befutott karrierjéről lásd: Burke (2003, 71. o.).

21 Erről részletesebben lásd: Peterecz, 2018.

22 Forrás: *Library of Congress* (1922c).

Brentano ötévi szolgálat után, 1927 májusában hagyta el Magyarországot. Távozásakor az egyik napilap kiemelte, hogy a követ mennyire népszerű volt a társasági életben, szakmai indíttatásból tanulmányozta a magyar jogrendszert, ám diplomáciai értelemben nem volt megerősítő számára az eltelt öt év (*Pesti Napló*, 1927, 7. o.). Azt, hogy Brentano valóban jól érezte magát hazánkban, nagyon jól illusztrálja, hogy 1928 nyarán ismét idelátogatott, és egy bő hetet töltött itt. Az utazása célja a hivatali ideje alatt szerzett magyar barátainak a meglátogatása volt. A *Pesti Napló* kérdésére kiemelte, hogy a magyar gazdaság továbbra is jó úton van, amit a magyar kötvényeknek a New York-i tőzsdén tapasztalható árfolyama és az amerikai befektetések is igazolnak. Az interjú során annak a véleményének is hangot adott, hogy Magyarország számára hasznos lenne, ha szorosabbra fűzné a viszonyát Németországgal (*Pesti Napló*, 1928a).

Néhány nappal később a békeszerződés esetleges revíziójáról is beszélt a *Pesti Napló*-nak. Arra hívta fel a figyelmet, hogy Magyarországnak komolyabb propagandamunkát kellene folytatnia az Egyesült Államokban, és el kellene érnie, hogy „legyen egy olyan hatalmas orgánus, amelyik állandóan felszínen tartja ezt a kérdést” (*Pesti Napló*, 1928b, 1. o.). Hiszen – tette hozzá Brentano – „sajnálattal meg kell állapítanom, még az intelligens emberek között is nagyon sokan vannak, akiknek a tájékozottsága a magyar ügyeket illetően vagy abszolúte hiányos, vagy pedig – ami még rosszabb – elfogult”, s mivel „tudvalevő, hogy a közvélemény hatalma talán sehol sem olyan erős, mint éppen az Egyesült Államokban, nem volna tehát meddő feladat ezt a közvéleményt okos és céltudatos agitációval a dolgok valódi állásáról felvilágosítani” (*Pesti Napló*, 1928b, 2. o.). Azt javasolta, hogy egy jó nevű amerikai író vagy újságíró hívjanak Magyarországra, aki feltárná a valóságos helyzetet, így arról az amerikai közvélemény is tájékozódhatna. De azt is hozzátette, hogy az illetőnek nemcsak a budapesti csillogást kellene bemutatnia, hanem a mélységes szegénységet és az egyéb problémákat is, hogy az amerikaiak valóban reális képet kapjanak az itteni viszonyokról (*Pesti Napló*, 1928b, 2. o.).

Konklúzió

Theodore Brentano magyarországi tartózkodásának és követi szolgálatának öt éve minden szempontból mérföldkő volt a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok történetében, hiszen ő volt az első amerikai követ a független Magyarországon. Ráadásul a kezdeti nehézségek után az időszakot elsősorban sikerek jellemezték, mind bel-, mind külpolitikai viszonylatban: az ország pénzügyeit rendbe rakták és megnyugtató pályára helyezték, a gazdaság is kezdett kimászni a háború utáni szörnyű állapotokból, a szomszédos országokkal való viszony többnyire normalizálódott, és Magyarország láthatólag megbízható tagja lett a versailles-i békerendszernek. Noha a királykérdés és a területi revízió továbbra is borzolta a kedélyeket, Bethlen nemcsak kontrollálta, de ügyesen meg is zabolázta az azt támogató erőket.

Így Brentanónak nem kihívásokkal teli öt éve volt hazánkban, és elégedetten távozhatott 1927 májusában. Hazaérkezésekor a *The New York Times*nek úgy nyilatkozott, hogy a budapesti szolgálata alatt Magyarország bámulatos fellendülésen ment keresztül, és legyőzött országból virágzó kelet-európai állam lett.²³ Éppen ezért úgy gondolta, az ország komolyabb szerepet fog játszani az európai ügyekben. Azt is megállapította, hogy az Egyesült Államok és Magyarország között a kapcsolatok a lehető legbarátságosabbak, és Amerikáról mindig a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak a magyarok, akár hivatalos, akár informális dimenzióban (*The New York Times*, 1927).

A közvetlen utódainak azonban már megváltozott környezetben kellett ellátniuk a követi tevékenységüket: megszorodtak a diplomáciai feszültségek a térségben, majd az 1929 ősze után kialakult gazdasági világválság egyre jobban rányomta a bélyegét Magyarországra is. Ugyanakkor az Egyesült Államok egyre inkább csökkenő érdeklődést mutatott az ország iránt. De Theodore Brentano itt végzett követi munkája, a felemásnak mondható felkészültsége ellenére, eredményes volt, így az Egyesült Államok és Magyarország diplomáciai történetében az első fejezet sikeresen zárult.

23 Az eredetiben Brentano a „balkáni” szót használta, ami mindig érzékenyen érintette a magyar büszkeséget. Az amerikai külügyminisztérium emberei gyakran sorolták Magyarországot a Balkánhoz.

Irodalomjegyzék

- Ablonczy Balázs (2008). A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk*, 53(1), 29–56.
- Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés nyomtatványai. *Napló*. (1921a). XIII. kötet Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat.
- Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés nyomtatványai. *Napló*. (1921b). XII. kötet. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat.
- Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés nyomtatványai. *Napló* (1925). XXXV. kötet. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat.
- Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés nyomtatványai. *Napló* (1926). XVI. kötet. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat.
- Az *Est* (1924a). Július 25.
- Az *Est* (1924b). November 6.
- Az *Est* (1926). Július 6.
- Burke, Bernard V. (2003). *Ambassador Frederic Sackett and the Collapse of the Weimar Republic, 1930–1933*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Chicago History Museum Research Center (1923). Box 2, Brentano Family Papers, Folder 11, Dorothy (Dodie) Brentano, 12 August 1921–24 May 1925. Theodore Brentano Dorothy Brentanónak, 1923. április 16.
- Creel, Herrlee Glessner (1911). *Prostitution for Profit. A Police Reporter's View of the White Slave Traffic*. St. Louis, MO: National Rip-Saw Publishing.
- Dumbarton Oaks* (1927). Royall Tyler to Mildred Barnes Bliss, February 21, 1927. A letöltés ideje: 2015. december 9. <https://www.doaks.org/resources/bliss-tyler-correspondence/letters/21febr1927>.
- Egyenlőség* (1922). Április 1.
- Fourth Estate: A Weekly Newspaper for Publishers, Advertisers, Advertising Agents and Allied Interests* (1899). Július 13.
- Frank Tibor (2018). Nemzeti kisebbségek kivándorlása 1880 és 1914 között. In Frank Tibor. *Amerika világai*. Budapest: Gondolat (141–161. o.).
- Fuller, Joseph V. (1936). *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 2. kötet. Washington, DC: United States Government Printing Office.

- Fuller, Joseph V. (1940). *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1925*. 2. kötet.
- Gelfand, Lawrence E. (1988). Towards a Merit System for the American Diplomatic Service 1900–1930. *Irish Studies in International Affairs*, 2(4), 49–63.
- Glant Tibor (2012). Ninety Years of United States–Hungarian Relations. *Eger Journal of American Studies*, 13. 166–168.
- Glant Tibor (2013). *Amerika, a csodák és csalódások földje. Az Amerikai Egyesült Államok képe a hosszú XIX. század magyar utazási irodalmában*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Heinrichs, Waldo H. (1966). *American Ambassador. Joseph C. Grew and the Development of the United States Diplomatic Tradition*. New York, NY: Oxford University Press.
- Herbert Hoover Presidential Library and Museum (1923). Papers, Countries Correspondence: Box 8: Hungary (1923–1926), William R. Castle, Jr., William R. Castle, Jr. Charles B. Curtisnek, 1923. december 6.
- Herbert Hoover Presidential Library and Museum (1925a). Countries Correspondence: Box 8: Hungary (1923–1926), William R. Castle, Jr. William R. Castle, Jr. Charles B. Curtisnek, 1925. május 6. és június 9.
- Herbert Hoover Presidential Library and Museum (1925b). Countries Correspondence: Box 8: Hungary (1923–1926), William R. Castle, Jr. William R. Castle, Jr. George A. Gordonnak, 1925. november 11.
- Herbert Hoover Presidential Library and Museum (1925c). Countries Correspondence: Box 8: Hungary (1923–1926), William R. Castle, Jr. William R. Castle, Jr. George A. Gordonnak, 1926. augusztus 8.
- Herbert Hoover Presidential Library and Museum (1925d). Countries Correspondence: Box 8: Hungary (1923–1926), William R. Castle, Jr. William R. Castle, Jr. George A. Gordonnak, 1926. augusztus 23.
- Hollósi Gábor (2015). Országgyűlési választási rendszer és választójog a Horthy-kori Magyarországon. *Pro Publico Bono*, 3(1), 115–133.
- Judiciary Candidates. Sketches* (1903). Chicago: Republican Campaign Committee.
- L. Nagy Zsuzsa (1990). Amerikai diplomaták Horthy Miklósról, 1920–1944. *Történelmi Szemle*, 32(3–4).
- League of Nations (1926). *The Financial Reconstruction of Hungary. General Survey and Principal Documents*. Genf.
- League of Nations Archives (1926). Financial Reconstruction of Hungary, Deliberations at the 40th Session of the Council, June 1926. Doc. No.

- 52083, Registry Files, R. 302. Report of the Financial Committee to the Council, 1926. június 6.
- Library of Congress* (1922a). Judge Theo. Brentano, 1/31/22. A letöltés ideje: 2022. március 21. <https://www.loc.gov/item/2016832062/>.
- Library of Congress* (1922b). Judge Theo. Brentano. A letöltés ideje: 2022. március 21. <https://www.loc.gov/item/2016832061/>.
- Library of Congress* (1922c). Judge Theo. Brentano. A letöltés ideje: 2022. március 25. <https://www.loc.gov/item/2016832061/>.
- Library of Congress* (é. n.). Washburn, Brentano, Grew, Gibson, Houghton, Gen. Allen. A letöltés ideje: 2022. március 23. <https://www.loc.gov/item/2014715336/>.
- Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL) (1922). 5. csomó, 1. tétel. Washingtoni követség iratai. Széchenyi László személyi ügyei, K 106. Ismeretlen személy Széchenyi Lászlónak, 1922. március 2.
- MOL (1926a). Külügyminisztériumi Levéltár, Protokoll Osztály iratai, 1918–1944, K 62, USA, 15. doboz, 1926–1941. Horthy Miklós Calvin Coolidge-nak, 1926. július 3.
- MOL (1926b). Külügyminisztériumi Levéltár, Protokoll Osztály iratai, 1918–1944, K 62, USA, 15. doboz, 1926–1941. Bethlen István Calvin Coolidge-nak, 1926. július 3.
- MOL (1926c). 3. csomó, 1921–1928 B/2, Külpolitikával összefüggő iratok, K 468, Bethlen István iratai. Theodore Brentano Bethlen Istvánnak, 1926. július 24.
- Morton, Richard Allen (2003). A Victorian Tragedy: The Strange Deaths of Mayor Carter H. Harrison and Patrick Eugene Prendergast. *Journal of the Illinois State Historical Society*, 96(1). 6–36.
- NARA (1921b). 711.64119/1. Charles Hughes Grant-Smithnek, 1921. július 23.
- NARA (1921c). 711.64119/2. Charles Hughes Grant-Smithnek, 1921. július 28.
- NARA (1921d). 711.63117/-. Charles Hughes a bécsi amerikai missziónak, 1921. augusztus 5.
- NARA (1921e). 711.63119/1. Arthur Hugh Frazier Charles Hughesnak, 1921. augusztus 10.
- NARA (1921f). 711.63119/3. Arthur Hugh Frazier Charles Hughesnak, 1921. augusztus 12.
- NARA (1921g). 711.63119/11. Schober Arthur Hugh Fraziernek, 1921. augusztus 12.
- NARA (1921h). 711.63119/7, RG 59, M 696. Arthur Hugh Frazier Charles Hughesnak, 1921. augusztus 11.

- NARA (1921i). 711.64119/8. Ulysses Grant-Smith Charles Hughesnak, 1921. augusztus 12.
- NARA (1921j). 711.64119/36. Ulysses Grant-Smith Charles Hughesnak, 1921. december 14.
- NARA (1922a). 864.00/630, Roll 7, Microcopy No. 708. Memorandum of the Secretary of the Western European Division, 1922. április 22.
- NARA (1922b). 864.00/511, Roll 6, Microcopy No. 708. Theodore Brentano Charles Evans Hughesnak, 1922. szeptember 20. (Memorandum, 1922. szeptember 17.)
- NARA (1922c). 864.00/517, Roll 6, Microcopy No. 708. Theodore Brentano Charles Evans Hughesnak, 1922. október 1. (Memorandum.)
- NARA (1923a). 864.20/34, Roll 19, Microcopy No. 708. Theodore Brentano Charles Evans Hughesnak, 1923. február 6.
- NARA (1923b). 864.00/536. William Phillips Theodore Brentanónak, pontos dátum nélkül.
- NARA (1924a). 864.00/573, Roll 6, Microcopy No. 708. Theodore Brentano Charles Evans Hughesnak, 1924. március 4.
- NARA (1924b). 864.021/1, Roll 16, Microcopy No. 708. Theodore Brentano Charles Evans Hughesnak, 1924. július 15.
- NARA (1924c). 864.00/586, Roll 6, Microcopy No. 708. Leland Harrison (a külügyminiszter nevében) Theodore Brentanónak, 1924. szeptember 15.
- NARA (1925a). 864.00/615, Roll 7, Microcopy No. 708. Theodore Brentano Charles Evans Hughesnak, 1925. február 1.
- NARA (1925b). 864.00/652, Roll 7, Microcopy No. 708. Theodore Brentano Frank B. Kelloggnak, 1925. június 4.
- NARA (1925c). 864.0131/8, Roll 16, Microcopy No. 708. Theodore Brentano Frank B. Kelloggnak, 1925. július 15.
- NARA (1926a). 864.00/671, Roll 7, Microcopy No. 708. Theodore Brentano Frank B. Kelloggnak, 1926. március 31.
- NARA (1926b). 711.642/24, Roll 1, Microcopy No. 709. Theodore Brentano Frank B. Kelloggnak, 1926. augusztus 11.
- NARA (1926c). 711.642/25, Roll 1, Microcopy No. 709. Theodore Brentano Frank B. Kelloggnak, 1926. szeptember 4.
- NARA (1927). 864.00/702, Roll 8, Microcopy No. 708. George A. Gordon Frank B. Kelloggnak, 1927. június 3.
- National Archives and Records Administration (a továbbiakban: NARA) (1921a). 711.64119/1, Roll 1, M. 709. Charles Hughes Grant-Smithnek, 1921. július 9.

- Nemzeti Újság* (1926). Július 4.
- Pesti Napló* (1922). 73(103).
- Pesti Napló* (1927). Február 17.
- Pesti Napló* (1928a). „Az amerikai pénzpiac bízik Magyarországon” – mondja Brentano, az U.S.A. volt budapesti követe. 79(127). Június 6. 7. o.
- Pesti Napló* (1928b). Június 13.
- Peterecz Zoltán (2018). Amerikai vélemények a két világháború közti Magyarországról. *Actas*, 33(1). 144–154. o.
- Peterecz Zoltán (2018). *Jeremiah Smith és a magyar népszövetségi kölcsön, 1924–1926. Egy jenki pénzügyi ellenőr története a Magyar Királyságban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Peterecz Zoltán (2020). Hungary and the League of Nations. A Forced Marriage. In Peter Becker és Natasha Wheatley (szerk.) *Remaking Central Europe. The League of Nations and the Former Habsburg Lands* (146–165. o.).
- Peterecz Zoltán (2021). Theodore Brentano – The First American Minister for Hungary, 1922–1927. *Hungarian Studies*, 35(1), 66–79. A letöltés ideje: 2022. március 17. <https://doi.org/10.1556/044.2021.00162>.
- Péteri György (2002). *Global Monetary Regime and National Central Banking. The Case of Hungary, 1921–1929*. Wayne, NJ: Center for Hungarian Studies and Publications.
- Puskás Julianna (1982). *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Romsics Ignác (1983). Franciaország, Bethlen és a frankhamisítás. *Történelmi Szemle*, 26(1), 67–86.
- Romsics Ignác (1990). Nyíltan vagy titkosan? A Horthy-rendszer választójoga. *Rubicon*, 1(2), 4–5.
- Schulzinger, Robert D. (1975). *The Making of the Diplomatic Mind: The Training, Outlook and Style of United States Foreign Service Officers, 1908–1931*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Színházi Élet* (1926). Július 19–25.
- The Chicago Tribune* (1876). Április 24.
- The National Archives (1926a). C6443/433/21. Robert Crewe-Milnes Austen Chamberlainnek, 1926. június 2.
- The National Archives (1926b). C6392/443/21, 11370, FO371. Otto Niemeyer Miles Lampsonnak, 1926. június 4.

The New York Times (1894). Szeptember 30. Attempt on Judge Brentano's Life; Shots Fired at His Wife, His Daughter, and Himself by Unknown Miscreants.

The New York Times (1922). Április 14.

The New York Times (1924). Október 23.

The New York Times (1925). Március 31.

The New York Times (1927). Május 10.

The New York Times (1940). Theo. Brentano, 86; Former Diplomat; Envoy to Hungary 1922 to 1927 Dies in Larchmont. Július 3.

Werking, Richard Hume (1977). *The Master Architects: Building the United States Foreign Service, 1890–1913*. Lexington, KY: University Press of Kentucky.

Wolters Kluwer (1926). 1926. évi XXI. törvények az Amerikai Egyesült Államokkal kötött 1925. évi június hó 24-én Washingtonban kelt Barátsági, Kereskedelmi és Konzuli Szerződés becikkelyezéséről. A letöltés ideje: 2022. március 23. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=92600021.TV&xtreferer=94801213.KOR#>.